

УДК 94(477,72)«1941-1942»

Геннадій Цибуленко*

ОБЛАШТУВАННЯ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ УПРАВЛІННЯ КОЛЕКТИВНИМИ АГРАРНИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ НА ХЕРСОНЩИНІ У 1941–1942 РР.

У статті розкривається процес організації на території Херсонщини в умовах окупації 1941–1942 рр. аграрного виробництва в колективних господарствах. Досліджується механізми подолання кризи виробництва та запровадження норм організації управлінських, людських та технічних ресурсів громадських та державних господарств.

Ключові слова: колгосп, радгосп, громадське господарство, державне господарство, майно, зерно, посівний фонд, система контролю.

Використання та модернізація зруйнованої аграрної структури в екстремальних умовах війни шляхом використання системи заохочувальних та організаційних компонентів нацистською Німеччиною для забезпечення необхідною сировиною та продуктами харчування Вермахту та населення потребує детального вивчення для формування реального історичного минулого і відходу від позиціонування німецької окупаційної влади як виключно репресивної. Дослідження реалій окупаційного режиму дозволить зрозуміти більшу ефективність організації сільгоспвиробництва окупаційного періоду в порівнянні з радянською організацією довоєнною та повоєнною і збагнути причини свідомої підтримки окупантів значною частиною населення України.

Нами пропонується розглянути процес відбудови окупаційною владою колективних господарств аграрного сектору економіки, проаналізувати методи та засади організації сільськогосподарського виробництва на етапі становлення

---

* Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними... окупаційної влади та реалізацію управлінських програм місцевим населенням. Предметом дослідження, по-перше, виступає низова ланка структур, що були задіяні в аграрному управлінні – окружні комісаріати, районні та сільськогосподарські управи, де власне і відбувалась його реалізація, по-друге, громадські і державні господарства, що власне і були інструментом втілення програми відбудови аграрного виробництва.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію сучасної Херсонської області, що в часи окупації адміністративно входила основним масивом до складу генеральних округів «Миколаїв» і «Крим» та невеличкою північно-східною часткою до генерального округу «Дніпропетровськ» [16, с. 289-290].

Означена тематика останнім часом знайшла своє відображення в історичних розвідках Г.В. Цибуленка, Л.О. Цибуленко [16-19], А.І. Микитюка [15]. У них подавалась загальна картина відбудови окупантами радянської колгоспної системи на теренах Херсонщини.

Джерельну базу дослідження становлять матеріали з фонду Державного архіву Херсонської області, а саме фонд р-1520: сільські управи. В цих матеріалах відбито широкий спектр життя окупованого населення Херсонщини [20, 21]. Значний обсяг цих матеріалів становлять документи сільських управ та різних господарсько-адміністративних районних органів, що відображають процес налагодження, модернізації та управління аграрним виробництвом.

Хронологічні межі охоплюють період з вересня 1941 р. по жовтень 1942 р., коли на теренах Херсонщини окупаційні структури здійснювали заходи, спрямовані на відновлення та реорганізацію колективних господарств аграрного профілю.

Оборонні бої Радянських військ протягом серпня – вересня 1941 р. на Херсонщині, евакуація і знищення відступаючими радянськими військами значних ресурсів колгоспів та радгоспів, окупація Херсонщини німецькими

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними... військами і проголошення новою владою впровадження «нового порядку» призвели до суттєвих змін в аграрній сфері. За цих обставин населення, усвідомлюючи увесь тягар, що ляже на них, та часткову втрату колективного майна, розпочало розграбовувати залишки реманенту та продуктів. В одних колгоспах і радгоспах розпочали відкрито грабувати майно, худобу, продовольство та посівний фонд, в інших це робилось під виглядом натуроплати за виконані роботи [1, арк. 112 зв.; 3, арк. 52]. У той же час, окремим колгоспам, як то «Заповіт Ілліча» і «Будьонного» (Каланчацький р-н), пощастило, тому що колгоспники, задіяні у проведенні евакуації коней, волів, корів, овець і свиней, повернулись з худобою назад [9, арк. 16-16 зв.] У цілому, більшість колективних господарств опинились у жалюгідному становищі. На вересень 1941 року більшість господарств залишилась без посівного матеріалу або використовувало його для годування худоби, що загрожувало проведенню посівної кампанії [2, арк. 186].

Саме тому, перші кроки органів самоврядування були спрямовані на призупинення розкрадання залишків майна та зерна. У Великоолександрівському районі у вересні Національна Українська Районна Рада заборонила безкоштовну роздачу колгоспного майна, реманенту та продуктів, зобов'язала проводити оплати виключно грошима і тільки за напрацьовані трудовні, взяти на облік усе посівне зерно, створити у кожному колгоспі фонд ярового посівного зерна, як-то вівса і ячменю [2, арк. 186; 2, арк. 52]. Для зберігання зерна вимагалось до 31 жовтня максимально залучити можливі амбри і школи. У випадку нестачі складських приміщень все нескладоване зерно пропонувалось взяти на облік [4, арк. 11 зв.]. Для забезпечення проведення посівної та збереження фонду насіння городніх, баштанних культур і корнеплодів райради наказали колгоспам виділити по 6 мішків. Проте, з виконанням цього завдання не всі зуміли впоратись і тому, як покарання, для колгоспів Наталінської сільуправи (Великоолександрівський р-н) норми здачі мішків було збільшено до 10 шт. До того ж, вимагалось, щоб

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...
мішки були чистими та неушкодженими [3, арк. 42]. З виконанням поставлених завдань вдалось впоратись не всім господарствам. На середину листопада тільки окремі колгоспи зуміли створити посівний та страховий фонди. Так, колгоспи «Зірка», «Ілліча», «П'ятирічка» та «Орджонікідзе» (Костогризівська сільуправа Олешківського р-н) не тільки засипали в комори ячменю – 2,74 т, вівса – 1,38 т, кукурудзи – 2 т та кормових буряків – 0,13 т, а й зуміли зберегти його в належному стані [12, арк. 1, 11, 18].

Нова окупаційна влада з перших днів почала перебирати на себе управління аграрним сектором економіки. Здійснювалось призначення управителів господарств (колишніх колгоспів і радгоспів), які були відповідальними перед сільськими головами (старостами). На них було покладено завдання: утримувати спокій і порядок, надавати інформацію про осіб, які до приходу німецьких сил не працювали в господарствах, перевіряти спроможність всіх тяглових сил (коней, волів, автомашин, тракторів і всякого роду моторів) до використання, дбати про якісний стан посівного матеріалу. Голова господарства визнавався відповідальним за повне утримання й зберігання худоби. Було наказано негайно розпочати збір жита. Там, де техніка ще не була готова, наказувалось розпочати жнива вручну всіма наявними засобами, а сівалки, молотили, комбайни та іншу техніку якомога швидше підготувати до використання. Всі склади для збіжжя вимагались негайно вичистити та приготувати до використання, а обмолот збіжжя розпочинати як найшвидше. Було визначено порядок робіт по збиранню врожаю. Намолочене збіжжя вимагали негайно зважувати і за наданими нарядами здавати на приймальні пункти. Наказувалось зжати пшеницю за умови її дозрівання і складати в копиці тільки в сухому стані. Копи зжатого збіжжя необхідно було розміщувати у шаховому порядку. Відстань між копами повинна була бути не менше 100 метрів. Також вимагались як найшвидше провести виділення полів під зимові посіви.

Окупаційною владою було визнано, що рілля, худоба та сільгосппродукти є власністю державних господарств (радгоспів) і громадських господарств (колгоспів) і поки що не підлягають розподілу. Винагорода за працю тимчасово залишалась такою ж як і раніше. Оплата трудоднів могла здійснюватись і продуктами. Кінцевий розрахунок планувалось здійснити наприкінці року [4, арк. 45-45 зв.].

Для наведення ладу в громадських господарствах нові окупаційні органи організували ретельний контроль за їх роботою та наявними ресурсами. З січня 1942 р. проводився загальний облік завойованого майна. Для цього колгоспи повинні були надати дані про посівні площі, обсяги посівного матеріалу, наявність тягової сили. Остання була настільки важливою, що надавалися спеціальні розпорядження про її окремий облік. Так, всіх коней, які були в наявності у підприємств та установ, треба було переписати і вказати їх реальних власників, якщо вони знаходились у тимчасовому користуванні. Реєструвалися всі кінні транспортні засоби в колгоспах, радгоспах та індивідуальних господарствах з фіксацією видів повозок вантажних одно- та двокінних, пасажирських – тачанок, бедарок та бричок [7, арк. 12; 8, арк. 69, 131]. До 13 листопада 1941 р. вимагалось провести інвентаризацію майна управ, установ та підприємств. Як вказувалося вище, обліковувалися, навіть, собаки, човни і велосипеди. Цьому приділялася серйозна увага настільки, що коли реєстрацію приватного транспорту частина населення ігнорувала, окупаційні органи встановили жорсткі вимоги – до 15 липня 1942 р. надіслати до фінансового відділу відповідні відомості на зареєстровані велосипеди з урахуванням усіх вихідних даних (заводський та реєстраційний номери) та окремий список на тих, хто не зареєстрував човнів і велосипедів [7, арк. 100, 120; 12, арк. 125].

Обліку приділялась настільки вагома увага, що проведення перепису тварин і птиці по Великоолександрівському району Українська Національна Рада планувала на 31 грудня 1941 р. Перепис повинен був бути тотальним.

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...

Планувалось переписати тварин і птицю в громадських і державних господарствах та у колгоспників, робітників і службовців. Для цього в кожному селищі вимагалось створити комісію з трьох осіб. У великих населених пунктах, де одна комісія за день не могла впоратись з переписом, пропонували долучити до її складу додаткових членів. До комісії повинні були входити: представник Ради, спеціаліст у галузі тваринництва, технічний працівник або письменний громадянин (вчитель тощо). При перепису комісіям рекомендувалось дотримуватись вимог групування тварин по статеві-віковим ознакам. Матеріали перепису у відповідній формі повинні були надійти до райземуправління не пізніше 3 січня 1942 р. У подальшому господарства повинні були надавати щомісячні звіти з розподілом по наступним категоріям: робочі коні, жеребці плідники, лошата (робочі 2-3-річні, від 6 міс. до 2 років, сосуни), робочі воли, бугаї плідники, корови, нетелі, молодняк від 6 міс. до 2 років (бугайці, воли, ялівки), телята до 6 міс, хряки плідники, свиноматки, свиноматки опоросні, свиноматки відгодовані понад 8 міс., підсвинки, барани плідники, вівцематки, ярки, ягнята, кози, гуси, качки, кури [2, арк. 172, 176].

Починаючи з лютого 1942 р. на Херсонщині активно проводилась перебудова старої колгоспно-радгоспної радянської моделі. У своїх зверненнях задля створення привабливого іміджу німецьке керівництво проголошувало, що після того, як німецькі війська вигнали більшовиків та принесли всім трудящим, і в особливості колгоспникам, визволення від ненависного більшовицького ярма, воно готове здійснити ліквідацію колгоспів, куди трудящі України були насильно загнані. Проте, мотивуючи тим, що ще йде війна, виконання цього завдання відкладалось до її завершення. Аргументувалося це тим, що реорганізація господарського улаштування країни можлива лише в мирних умовах.

На поточний період німецьке командування заявляло про ключову потребу – можливість забезпечити для армії й населення потрібну кількість сільськогосподарських продуктів. Через це декларувалось тимчасове

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними... збереження колгоспів, що є основною сільськогосподарською одиницею. Визнавалось, що протягом 12–13 років існування колгоспів вся земельна територія, засоби виробництва й інші матеріальні цінності будуть зведені та прилаштовані для ведення укрупненого механізованого господарства. Тому перед органами на місцях ставилось завдання вжити всіх заходів для того, щоб колгоспи виконували своє завдання по забезпеченню армії й населення сільськогосподарськими продуктами до закінчення війни. На Херсонщині всі 912 колгоспів було перетворено у сільськогосподарські громади [16, с. 304, 310]. Кадастрові документи колективних господарств (шнурові книги, вимірювальні акти, мапи) тимчасово повинні були зберігатися в сільськогосподарських відділах управ [1, арк. 128].

Для забезпечення чіткої роботи, збереження посівного фонду, ритмічних держпоставок та для запобігання ухиляння від них з 20 лютого 1942 р. було запроваджено наступні вимоги роботи колективних господарств. Увесь обмолочений хліб, що зберігався в колгоспах і радгоспах, а також все олійне, бобове та інше насіння конфісковувалось. Конфісковане насіння повинно було бути позначене, як таке, прикріпленням табличок з написом німецькою та українською мовами такого змісту: «Конфісковано для Німецької Держави Генералкомісаром в Ніколаєві. Всяка незаконна дія тягне за собою найсуворішу кару». Розпоряджатись конфіскованим товаром мав право лише відповідний окружний сільськогосподарський керівник. Всяка відправка конфіскованого насіння мала відбуватись лише на підставі письмового розпорядження обласного комісара, відділу харчування і сільського господарства. Завідування конфіскованими товарами покладалось на завідувачів колгоспів та радгоспів. Вони зобов'язані були вести нагляд за всім насінням і зберігати його від всякого роду втрат. Вони відповідали за те, щоб насіння зберігалось належним порядком, постійно перелопачувалось і не зазнавало псування. Повинні були вестися прибутково-видаткові книги, куди вносилися данні: про вид і кількість товарів, що зберігаються у центнерах; що знову поступили по кожному виду

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...

окремо з вказівкою дня обмолоту і точної ваги; по відпущеним товарам з вказівкою дати відпуску, одержувача, ваги і № розпорядження сільськогосподарського керівника про відпуск.

Після вступу в дію цієї постанови в господарствах повинні були негайно встановити кількість насіння. По цим даним необхідно було скласти відомості, що підписувалися завідувачем колгоспу чи радгоспу, при чому перший примірник негайно надсилався відповідному окружному сільськогосподарському керівникові, а другий примірник – районному шефові. У відомості необхідно було зазначати: вагу товарів в центнерах, окремо для кожного виду насіння та його якість.

Контроль за збереженням насіння та проведенням поставок зерна покладался на районних шефів сільгоспкомендатур. Для виконання цього він міг використовувати послугами уповноважених, а для охорони запасів залучати міліцію. Оплата конфіскованих товарів згідно встановлених виробничих цін цією постановою не визначалась.

Безпосередня охорона від псування, крадіжок і вогню всього необмолоченого хлібного, олійного, бобового та іншого насіння покладалась на завідувачів колективних господарств. Для виконання цих завдань вони могли залучати всіх членів колгоспу або всіх робітників радгоспу. За порушення визначених норм зберігання і відпуску встановлювалось покарання - позбавлення волі терміном не менше, ніж на 2 роки. При наявності злочинного недбальства або саботажу могла бути присуджена смертна кара або грошовий штраф у необмеженому розмірі [4, арк. 45-45 зв.].

3 травня 1942 р. німецьким керівництвом знову ініціюється проведення обліку худоби через недостатню ефективність її використання. Планувалось переписати худобу в державних і громадських господарствах та у приватних осіб за категоріями: коні: робочі та інші; рогата худоба: молочні корови, робочі воли, молодняк молодший 2-х років, інші види; свиней: до 3-х місяців, до року, старших за рік; овець і кіз, а для корів вводилась звітність по більш

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними... диференційованій градації [1, арк. 58; 2, арк. 133]. Також було запроваджено ретельне відстеження: повернутих лишків зерна приватними особами до громадських господарств, видача господарствами зерна військовим частинам, відправлення збіжжя до елеваторів, розміри загального обсягу зерна і продовольчого фонду [6, арк. 63].

Було взято під ретельний контроль і робочу силу в господарствах. Вже 8 листопада 1941 р. на підставі розпоряджень німецького командування вимагалось мати ясне і чітке уявлення про всіх колгоспників, про стан трудової дисципліни, про «дух населення». Для цього передбачалося по кожному колгоспу скласти списки, у котрих поділити колгоспників за наступними категоріями: чесно й сумлінно працювали, працювали із посередньою успішністю, могли б працювати краще, в роботі колгоспу не брали участь, саботували [7, арк. 12, 56; 13, арк. 148 зв.]. Райуправи збирали списки членів сільських громад, де надавалися відомості про склад населення за статтю, національністю і віковим категоріям. У районах Лівобережжя населення визначались за категоріями: до 15 років, 15-50-ти років і старших за 50 років [10, арк. 137-138], на Правобережжі за віковими групами: 14-18 років, 18-45 років, 45-60 років із вказівкою наявності інвалідності [2, арк. 107, 110]. Надавалась інформація і про фаховість робочої сили по професіям: ковалі, токарі, слюсарі-мотористи, слюсарі-механіки, бляхарі, різьбярі по дереву, техніки будівельники, каменярі, штукатури, каменярі-будівельники, столяри, фарбарі, бетонники, водопровідники, чинбарі, чоботарі, майстри по озелененню, ремонту годинників, фотографи, миловарники, мірошники-вальцювальники, пекарі, кухарі, водії, трактористи, комбайнери, мотористи, електромонтери, інженери, техніки-гірники, десятники-гірники, шахтарі, залізничники, робітники водного транспорту, креслярі, фрезерувальники, медичні робітники, ветеринарні робітники, агрономи, зоотехніки, вчителі, бухгалтери, рахівники, некваліфіковані робітники (рядові й колгоспники) [2, арк. 110].

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...

Не залишалися поза увагою й особи, які складали низовий керівний апарат сільських управ. Для цього всі старости повинні були подати довідки, де вказувалася крім особистих даних (національність, освіта тощо) інформація про те, коли і ким був призначений старостою, де і ким працював до 1930 року (з вказівкою посади і термінів роботи), де і ким працював з 1930 по 1941 рік., належність до партії [2, арк. 69]. Так, у відомості керівника громадського господарства № 11 Новогригор'ївської сільуправи (Великоолександрівський р-н) Юрченка Гаврили Сафроновича 189[-] року народження вказано відомості про батьків і їх заняття – «хлібороби, померли в 1935 р.»; відомості про місце роботи – «з грудня 1941 р. управитель громадського господарства»; ким був за старих часів – «до 1917 р. хлібороб, за часів більшовизму до 1929 р. вів одноосібне господарство, з 1929 по 1931 р. член колгоспу, з 1931 по 1937 р. працював робітником на станції Апостолово, з 1937 р. член колгоспу, 3 роки був польовим бригадиром»; до партії комуністів чи інших партій не належав; у графі «судимість та репресії зазначити за що, коли судили, ким та на скільки років». Записано: «... у 1931 році вигнаний з колгоспу як син куркуля і розкуркулений» [5, арк. 74]. Така біографія була традиційною для керівників господарств.

Для проведення загального обліку в аграрній сфері окупаційне керівництво з січня 1942 р. взяло на облік всіх землеупорядкиків службовців земвідділів, креслярів. При цьому окремо підкреслювалось, що національність не мала значення. Всі вимірювальні інструменти, прилади для виготовлення мап конфісковувалися на користь державного комісару і підлягали здачі в обласний комісаріат [1, арк. 128].

Нестача робочих рук та необхідність виконувати суворі накази нової влади штовхала керівництво господарств приймати на роботу без документів, навіть, втікачів військовополонених. Проте, органи окупаційної влади вимагали таких осіб негайно передавати поліції. З жовтня 1942 р. органи влади через потребу в робочій силі й забезпечення певної суспільної стабільності

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...

запровадили заходи ретельної реєстрації і контролю за військовополоненими. Всі сільські управи повинні були надати списки військовополонених, які мешкали в громадах. У цих відомостях вказувалися наступні данні: прізвище, ім'я та по-батькові, місце і дата народження, віросповідання, прізвище батька, дівоче прізвище матері, національність, військове звання, рід військ, назва частини, посада, де взятий у полон, стан здоров'я, зріст, колір волосся, особливі прикмети, довоєнна спеціальність, прізвище особи на Батьківщині, якій треба повідомити про військовополоненого [1, арк. 49; 10, арк. 233].

Взагалі організація дисципліни стала важливою ланкою у відбудові аграрного виробництва в громадських та державних господарствах. У зверненні до населення німецького керівництва проголошувалось, що всі колгоспники й колгоспниці мусять чесно працювати, вирощувати й годувати колгоспну худобу, провадити посів, ремонтувати господарський реманент та колгоспні приміщення, а також зберігати й охороняти колгоспне майно. В колгоспах мусить бути встановлена трудова дисципліна й зразковий порядок. Усі розпорядження голови колгоспу й інших службових осіб мусять виконуватися в обов'язковому порядку. До порушників трудової дисципліни й порядку в колгоспах збирались вживати суворі заходи покарання. Наголошувалось, що дії спрямовані на те, щоб дезорганізувати колгоспне виробництво будуть розглядатись, як саботаж і каратимуться за законами військового часу [16, с. 304-305]. Так, Каланчацька райуправа у червні 1942 р. покарала 10 членів колгоспу «Заповіт Ілліча» за невиконання наказів старости і бригадирів, наклавши на них штрафи по 30 крб., а 5 колгоспників засудили до 3 днів примусових робіт [9, арк. 34].

У той же час, з метою заохочення до активної праці та збереження майна і худоби окупаційне керівництво обіцяло видачу премій. У випадках, коли колгоспи повністю освоювали землю власним тяглом, дозволялось орендувати тимчасові польові наділи в сусідніх колгоспах чи селах, де були вільні земельні лишки. Та головною була обіцянка для осіб, які сумлінно працювали, що їм в

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...
ході проведення аграрної реформи гарантується першочерговість у наділенні землею, сільськогосподарським реманентом та робочою худобою [16, с. 305]. Для школярів, які брали участь у посівній компанії й у боротьбі зі шкідниками запроваджувались премії для класу переможця – набір матеріалів для письма на кожного учня, для окремих учнів-переможців – персональні дарунки [1, арк. 84].

Активно впроваджувались і моральні стимули. Так, у своєму наказі Гебітскомісар Олександрштадтського (Великоолекандрівського) округу про проведення у неділю 4 жовтня 1942 р. свята «Дня врожаю» наголосив, що він «...хотів при цьому не забути всім тим, які через свою старанну працю показували, що вони мають бажання працювати у відбудові нової України, висловити подяку Німецького рейху. Здобуті до цього часу успіхи не повинні нас заставляти думати за відпочинок, але день врожаю своїм святкуванням повинен давати лише заохочування з новою робочою силою працювати далі та турбуватися, щоб ґрунт дав по можливості високі врожаї і цим самим забезпечити постачання європейського населення. День 4-го жовтня для нас повинен бути днем радощів та веселих годин» [4, арк. 6]. Та вже у 1943 р. при святкуванні Дня врожаю 3 жовтня керівництво Скадовської райуправи було більш прагматичним і проголосило про проведення по усім селам мітингів, після яких пропонувалось роздати працездатному населенню горілку, котру треба було негайно отримати через кооперацію [11, арк. 19]. Можливо така форма заохочення була використана через наближення Червоної армії (звільнено 29.10 Іванівський р-н, 30.10 Генічеський р-н., 2.11 Скадовський р-н. [14, с. 307, 405, 516]).

Таким чином, ми можемо констатувати, що з самого початку окупаційна влада активно приступила до організації аграрного сектору економіки Херсонщини. Перші кроки були спрямовані на зупинення розграбування населенням майна та, особливо, посівного фонду. У подальшому нею було проведено роботу щодо організації на базі колишніх колгоспів та радгоспів

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...
громадських та державних господарств, призначення нового керівництва та визначення першочергових завдань по налагодженню роботи. Паралельно було проведено широкомасштабну роботу з організації трудових ресурсів, визначено матеріальні та каральні стимулюючі принципи. В складних умовах дезорганізації управління та втрати значного обсягу ресурсів було здійснено облік техніки, тягла і наявного зерна, запроваджено ретельну систему контролю за рухом посівного матеріалу, забезпечено проведення кампанії по збиранню врожаю 1941 р. та створено запаси (посівний та страховий фонди) для організації посівних робіт озимих восени 1941 р. та ярових весною 1942 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Херсонської області (далі ДАХО). – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 1. – Накази, обіжники, оголошення гебітскомісара Олександрштадського округу. – 140 арк.
2. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 2. – Розпорядження, обіжники Олександрштадської повітової та районної управ. – 197 арк.
3. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 8. – Розпорядження, постанови, обіжники, оголошення Національної Української ради. – 71 арк.
4. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 9. – Накази, розпорядження, вказівки Великоолександрівського гебітскомісара. – 62 арк.
5. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 10. – Розпорядження, обіжники, директиви, телефонограми Олександрштадської повітової управи. – 143 арк.

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...

6. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 17. – Накази, постанови, обіжники, відозви Генічеської райуправи, агроконтори. – 210 арк.

7. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 18. – Накази, розпорядження, обіжники Голопристанської райуправи. – 222 арк.

8. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 23. – Накази, обіжники Голопристанської райуправи. – 147 арк.

9. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 45. – Накази, постанови, обіжники Каланчацької сільуправи про заходи дисциплінарних стягнень за невихід на роботу. – 193 арк.

10. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 72. – Накази, обіжники Складовської райуправи, райполіції РАГС. – 299 арк.

11. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 73. – Накази, розпорядження, обіжники Скадовської райуправи. – 244 арк.

12. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 91. – Обіжники Олешківської райуправи, райземуправи, сільгоспуправління. – 218 арк.

13. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 100. – Постанови, обіжники Олешківської райуправи, сільгоспкомендатури. – 414 арк.

14. История городов и сел Украинской ССР : В 26 т. Херсонская обл. / АН УССР. Ин-т ист. – К. : Глав. ред-я УСЭ, 1983. – 668 с.

15. Микитюк А. І. Економічне життя Херсонського краю в період окупації 1942–1944 рр. (За матеріалами ДАХО) / А. І. Микитюк // Історія в

Г. Цибуленко. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними...
документах : Збірник наукових доповідей архівних читань (Херсон, 19 квітня 2012 року) – Херсон : Айлант, 2012. – С. 62–66.

16. Херсонщина від найдавніших часів до сьогодні / Л. О. Цибуленко [та ін.]. – Херсон : ПП «Вишемирський», 2014. – С. 247–335.

17. Цибуленко Г. В. Відтворення приватного володіння та користування землею окупаційним режимом 1941–1944 рр. / Г. В. Цибуленко // Херсонська область – 70 років історії. Матеріали науково-практичної конференції (м. Херсон, 20 березня 2014 р.). – Херсон : Херсонська державна морська академія, 2014. – С. 157–161.

18. Цибуленко Г. В. Формат і механізми «Нового порядку» окупаційної влади на Херсонщині 1941–1944 рр. / Г. В. Цибуленко, Л. О. Цибуленко // Південний архів. Історичні науки : Зб. Наук праць. – Вип. XXXI–XXXII. – Херсон : Вид. ХДУ, 2010. – С. 252–265.

19. Цибуленко Г. В. Формування нової податкової системи на Херсонщині в умовах окупації 1941–1944 рр. / Г. В. Цибуленко // Scriptorium Nostrum. – 2014. – № 1. – С. 210–225. [Електронний ресурс] : [сайт] / Херсонський державний університет. Наукові збірки. – Режим доступу : sn.kspu.edu.

20. Цибуленко Г. В. Історія повсякденності українського села в умовах окупації (за матеріалами фонду Р-1520 : Сільські управи Херсонщини) / Г. В. Цибуленко // Історія в документах : Збірник наукових доповідей архівних читань. – Херсон : Айлант. – С. 29–35.

21. Цибуленко Г. В. Окупаційний режим за матеріалами фонду р-1520 – сільські управи державного архіву Херсонської області / Г. В. Цибуленко // Культурологічний вісник : Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Вип. 29. – Запоріжжя : Просвіта, 2012. – С. 15–20.

В статъе раскрывается процесс организации на территории Херсонщины в условиях оккупации 1941–1942 гг. аграрного производства в коллективных хозяйствах. Исследуется механизм преодоления кризиса

производства и внедрение норм организации управленческих, людских и технических ресурсов общественных и государственных хозяйств.

Ключевые слова: колхоз, совхоз, общественное хозяйство, государственное хозяйство, имущество, зерно, посевной фонд, система контроля.

The article reveals the organization of the agricultural production in the collective farms under the occupation of 1941–1942 on the territory of Kherson region. It was determined that the occupying authority began the active organization of the agricultural sector of the economy of Kherson from its first days. The initial actions were directed on the stopping of public property robbery and especially the seed fund. Later the authority conducted the organization of the public and state farms on the basis of former collective and state ones. The new leaders were nominated and the primary tasks in the organization of future duties were chosen.

At the same time, the large-scale work on the organization of manpower was held, the material, punitive and stimulate principles were identified. The registration of technology, powerful working cattle and grain availability were carried out under the conditions of the total disorganization of management and the loss of a generous amount of resources. The seed rigorous monitoring system about its movement was implemented.

Such active preventive measures allowed the occupation authorities to ensure the harvest of 1941 and to create reserves (seeding and insurance funds) for the organization of winter crops sowing in autumn 1941 and spring crops sowing the spring of 1942.

Key words: collective farm, state farm, social economy, state economy, property, corn, seed fund, monitoring system.